

ตีนงูคอย (*Paris polyphylla* Sm.) : พืชอนุรักษ์ อพ.สร. สู่การวิจัย เพื่อเพิ่มมูลค่า อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

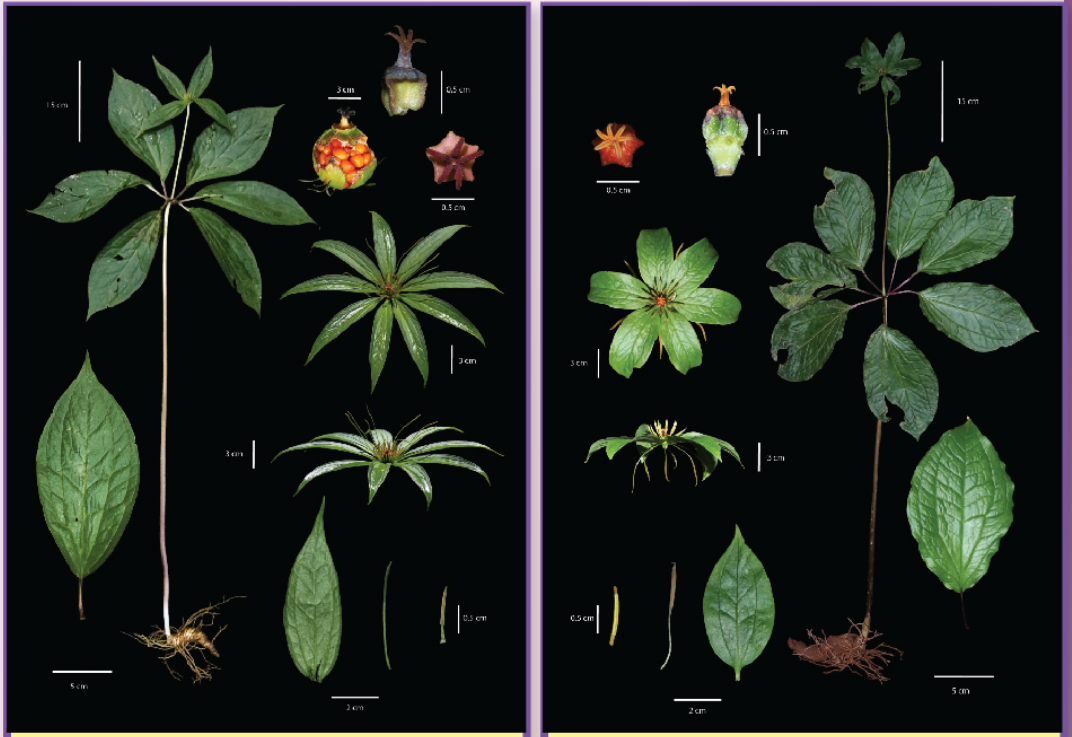
ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยมหิดล ในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการแผน และโครงการวิจัยที่ 2	1. รศ. ดร.พวงมา อัมพันจันทร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
หัวหน้าโครงการที่ 1	2. อาจารย์วิชัย แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
หัวหน้าโครงการที่ 3	3. ดร. สุภาภรณ์ รอดประดิษฐ์	องค์การสวนพฤกษศาสตร์
ผู้ร่วมงานวิจัย	4. ดร. ประศาสตร์ เกื้อมณี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	5. รศ. ดร.กนกพร ไตรวิทยากร	มหาวิทยาลัยมหิดล
	6. ผศ. ดร.งามนิจ ชินบุญงาม	มหาวิทยาลัยมหิดล
	7. ผศ. ดร.พนิดา คงสวัสดิ์วรกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
	8. ผศ. ดร.อัญชรา วิบูลย์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
	9. ผศ. ดร.สรโรจน์ รุจิสรศรีสกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
	10. อ. ดร.ศุภฤกษ์ บวรภิญโญ	มหาวิทยาลัยมหิดล
	11. อ. ดร.สิริวัณณิ เจริญสุขอิรวารกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
	12. ดร.ศุภจิต สระเพชร	มหาวิทยาลัยมหิดล
	13. ดร.ณัฐยา ศรีสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
	14. นางสาวไพสิน กันทา	องค์การสวนพฤกษศาสตร์
	15. นายเมธี วงศ์หนัก	องค์การสวนพฤกษศาสตร์

ผลการศึกษา

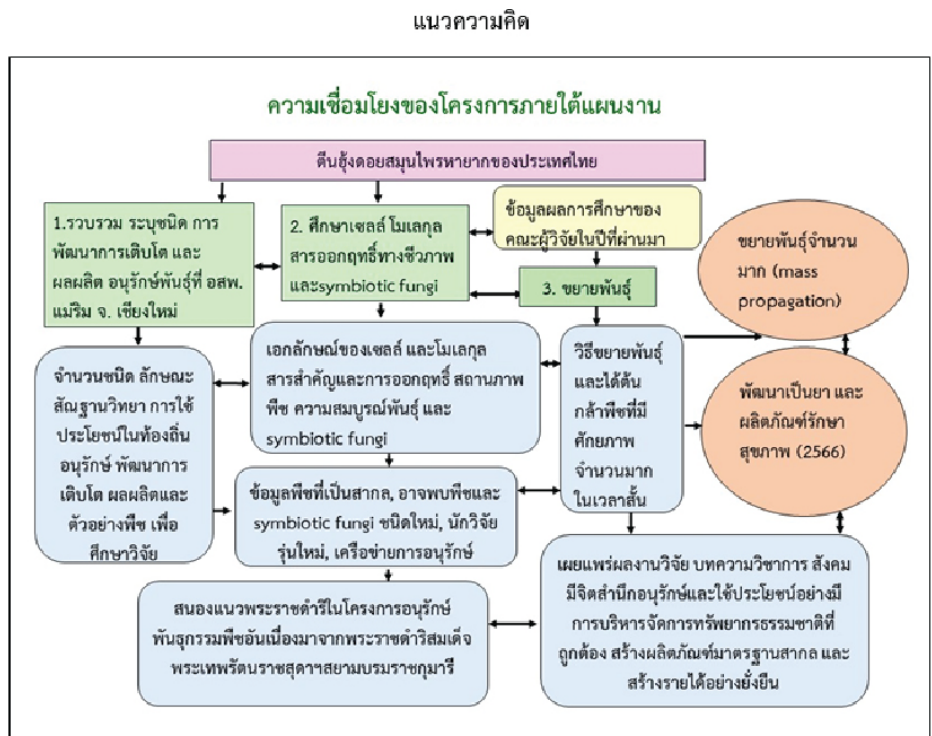
1. มีความแปรผันของลักษณะสัณฐานวิทยาทุกส่วน
2. พบตีนงูสองชนิดในประเทศไทย โดยตีนงูสองอาจพบในประเทศลาว

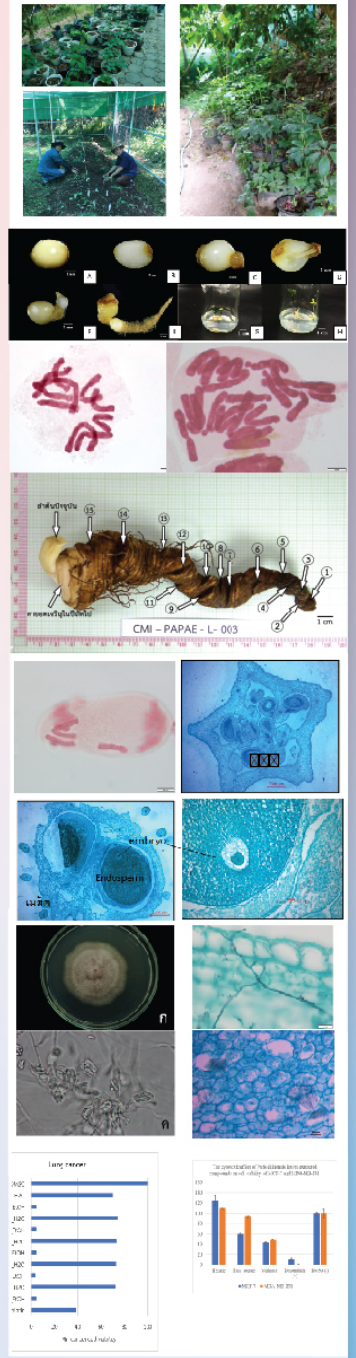
ชนิดที่ 1 <i>Paris yunnanensis</i> Franch.	ชนิดที่ 2 <i>Paris</i> sp. nov.
ชื่อไทย : ตีนงูคอย สัตตฤๅษี	ชื่อไทย : ตีนงูคอย
กระจายพันธุ์	กระจายพันธุ์
• ในประเทศไทย : แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง	• ในประเทศไทย : น่าน
• ต่างประเทศ : จีน China (Chongqing, Guangxi, Guizhou, Sichuan, Tibet, Yunnan) พม่า (Mandalay and Shan)	• ต่างประเทศ : ยังไม่มีรายงาน อาจมีในลาว

ที่มา

1. ตีนงูคอยเป็นพืชหายากมาก ขึ้นทะเลเบียนเกือบอยู่ในชายใกล้สูญพันธุ์ (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources: IUCN) และเป็นหนึ่งในเก้าชนิดพืชที่อยู่ในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์ของ อพ.สธ.
2. ตีนงูคอยมีสารสำคัญกลุ่ม steroidal saponins โดยเฉพาะ polyphyllin D พบในเหง้ามากที่สุด มีฤทธิ์ในการยับยั้งแบคทีเรีย ลดอาการปวด บวมอักเสบ และมีฤทธิ์ต้านมะเร็ง ใช้ในการรักษาอาการอักเสบ อาการบาดเจ็บ ช่วยบรรเทาและลดอาการอักเสบของแผลผ่าตัดและศัลยกรรมต่างๆ และเป็นยาสมุนไพรสำคัญในตำรับยาประจำชาติของจีนยูนนานไป๋ยา (Yunnan Baiyao) หรือยาขาว
3. ตีนงูคอยมีความแปรผันของลักษณะภายนอก สารสำคัญ และพันธุกรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการผลิตสารสำคัญ และตีนงูคอยอาจมีหลายชนิด
4. ตีนงูคอยเติบโตช้า ขยายพันธุ์ได้ยากทุกวิธี และไม่เติบโตนอกถิ่นอาศัย (เติบโตเฉพาะในภาคเหนือ)
5. มี symbiotic fungi ที่อาศัยอยู่แบบพึ่งพาในเกือบทุกส่วนของตีนงูคอยที่อาจมีผลต่อการสร้างสารสำคัญและการเจริญเติบโต
6. ตีนงูคอยอยู่ในภาวะถูกคุกคาม เนื่องจากการนำออกจากป่าและขยายอย่างผิดกฎหมาย

3. มีการอนุรักษ์พันธุ์ตีนงูคอยทั้งแบบในถิ่นอาศัย (in situ conservation) และนอกถิ่นอาศัย (ex situ conservation) ในพื้นที่ที่พบตีนงูคอยในธรรมชาติจำนวนมากที่จังหวัดเชียงใหม่ 5 แห่ง
4. ได้วิธีขยายพันธุ์ในสภาพปลอดเชื้อและในแปลงปลูก โดยไม่มีการพักตัวของเมล็ด
5. ตีนงูคอยมีความแปรผันทางพันธุกรรมทั้งระดับเซลล์และไม่เซลล์ พบพืชที่มีระดับพลอยดีแตกต่างกัน และพบการแบ่งเซลล์ผิดปกติ
6. ตีนงูคอยเติบโตช้ามากและขยายพันธุ์ได้ยากยิ่ง
 - 6.1) สร้างหน่อใหม่เพียงปีละ 1 หน่อเพื่อเติบโตเป็นหนึ่งข้อและไม่เติบโตนอกถิ่นอาศัย
 - 6.2) เมล็ดมีการพักตัวเนื่องจากเอ็มบริโอยังไม่พัฒนาเต็มที่ขณะเมล็ดสุกแก่และต้นฟุ่ตัวในฤดูแล้ง
 - 6.3) บางต้นไม่สร้างดอกหรือมีดอกที่ไม่ติดผลเนื่องจากมีรังไข่ไม่สมบูรณ์จำนวนมาก และสร้างเรณูผิดปกติ
 - 6.4) หนึ่งผลมี 1-72 เมล็ด ไม่มีกลไกการกระจายเมล็ดต่ออาศัยพาหะ
7. พบ symbiotic fungi (ก-ค) ซึ่งอาจมีผลต่อการสร้างสารสำคัญและการเติบโต และพบผลึกรูปเข็ม (ง) ทั่วไปในตีนงูคอย
8. สารสกัดจากเหง้าและใบตีนงูคอยที่พบในประเทศไทยมีฤทธิ์ยับยั้งเซลล์มะเร็งหลายชนิด
 - 8.1) สารสกัดจากเหง้าตีนงูคอยมีฤทธิ์ยับยั้งการเติบโตของเซลล์มะเร็งปอดได้ดี ยับยั้งเซลล์มะเร็งเต้านมและเซลล์มะเร็งลำไส้ใหญ่ได้
 - 8.2) สารสกัดจากใบมีฤทธิ์ยับยั้งการเติบโตของเซลล์มะเร็งเต้านมได้มากกว่า 50%

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการศึกษา

1. นำไปต่อยอดเพื่อหากาโกลและกระบวนการทำงานของดีเอ็นเอ (Mechanisms) เพื่อผลิตยาและผลิตภัณฑ์รักษาสุขภาพ อย่างมีมาตรฐานสากลสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ อีกทั้งเป็นการลดการนำเข้าจากต่างประเทศ
2. ได้องค์ความรู้ เพื่อถ่ายทอดต่อชุมชน และสังคมเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป
3. นำข้อมูลไปใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อการคัดเลือก ขยายพันธุ์ และบริหารจัดการทรัพยากรพืชอย่างมีทิศทางและแม่นยำ
4. ขยายพันธุ์ตีนงูคอย เพื่อศึกษาต่อยอด อนุรักษ์ และสร้างเครือข่าย ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกเพื่อสร้างรายได้ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป
5. มีการนำตีนงูคอยไปใช้ประโยชน์ด้านวัตถุประสงค์ อย่างมีมาตรฐานสากล สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ก่อนที่ตีนงูคอยจะหมดไปจากป่าของประเทศไทย